

Ministerie van Economische Zaken  
en Klimaat

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer  
der Staten-Generaal  
Prinses Irenestraat 6  
2595 BD DEN HAAG

**Directoraat-generaal  
Bedrijfsleven & Innovatie**  
Directie Topsectoren en  
Industriebeleid

**Bezoekadres**  
Bezuidenhoutseweg 73  
2594 AC Den Haag

**Postadres**  
Postbus 20401  
2500 EK Den Haag

**Overheidsidentificatienr**  
00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)  
F 070 378 6100 (algemeen)  
[www.rijksoverheid.nl/ezk](http://www.rijksoverheid.nl/ezk)

**Ons kenmerk**  
DGBI-TOP / 26343719

**Bijlage(n)**  
3

Datum 6 april 2023  
Betreft Verduurzaming mkb

Geachte Voorzitter,

Met deze brief informeer ik u op hoofdlijnen over de voortgang van de verduurzaming van het mkb. In deze brief besteed ik aandacht aan de aangepaste coördinatie die op het onderwerp verduurzaming mkb is afgesproken in het kabinet. Daarnaast informeer ik u, mede namens de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat, de minister voor Klimaat en Energie en de minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening over de programma's ter ondersteuning van de verduurzaming van het mkb.

### **Aanleiding**

"We helpen het mkb met verduurzamen" is een van de doelstellingen uit het coalitieakkoord. Zowel de hoge energieprijzen als onze klimaatambities zorgen ervoor dat de noodzaak hiertoe groter is dan ooit. Dit moet niet alleen gebeuren in de grote industriële bedrijven maar ook in het mkb. Door te verduurzamen besparen mkb'ers op energiekosten, dragen ze bij aan het halen van onze klimaat-, milieu- en circulaire doelen en verminderen we de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen en zeldzame materialen uit derde landen zoals Rusland en China.

Het mkb is verantwoordelijk voor een belangrijk deel van ons nationale verdienvermogen én voor een groot aantal arbeidsplaatsen. Mkb'ers worden hard geraakt door de hoge energieprijzen. Op de korte termijn verlichten we deze pijn met een gerichte ingreep via de Tegemoetkoming Energie Kosten (zie Kamerstuk 32637 nr. 507). Dit is geen duurzame oplossing, terwijl verduurzaming dat wel is. Door energiebesparing, overstap naar (zelf geproduceerde) duurzame energie en circulair produceren kan het mkb zijn CO<sub>2</sub> uitstoot verlagen en de blootstelling aan snel wisselende energie- en grondstofprijzen verminderen. Om de verduurzaming van het mkb te versnellen wordt gebruik gemaakt van een mix van programma's en regelingen gericht op informeren, inspireren, innoveren, stimuleren en normeren. In deze brief informeer ik u over de nieuwe coördinatie op dit onderwerp en geef ik u een overzicht van de ondersteuningsmix die wij aan het mkb bieden.

**Motie de Jong en Amhaouch (36200-XIII-45)**

Deze motie verzoekt de regering te onderzoeken wat ondernemers zelf kunnen doen en waar zij kunnen worden geholpen inzicht te krijgen in het verduurzamen van het productieproces van hun bedrijf. In deze brief geef ik u, in lijn met de motie, een overzicht van de verschillende regelingen en programma's die het kabinet aanbiedt om ondernemers te ondersteunen bij het verduurzamen van het productieproces. Daarnaast kondig ik een interdepartementale werkwijze aan om beter overzicht te creëren in de ondersteuning aan mkb ondernemers als het gaat om verduurzamen. Hiermee beschouw ik het verzoek uit uw motie als beantwoord.

### **Motie Grinwis en de Groot en Erkens en Boucke**

De motie Grinwis en De Groot (36200-VII-100) verzoekt de regering om, onder andere, te bezien of het reeds bestaande Warmtefonds en/of financiële regelingen beschikbaar kunnen komen voor het doorvoeren van energiebesparende maatregelen bij het mkb en maatschappelijk vastgoed. De motie Erkens en Boucke (32813, nr. 1073) vraagt om het kleine MKB toegang te geven tot het Warmtefonds. De financieringsmogelijkheden voor maatschappelijk vastgoed worden momenteel verkend. In deze brief beschrijf ik kredietregelingen die de afgelopen tijd zijn vastgesteld om de financiering van de verduurzaming van het mkb te versoepelen en te versnellen. Onder deze regelingen vallen ook isolatie- en andere energiebesparende maatregelen. De belangrijkste kredietregeling voor verduurzaming in het mkb is het groenluis in de BMKB (BMKB-Groen). De BMKB-Groen wordt gemonitord en zal meelopen in de evaluatie 2021-2025 van de gehele BMKB-regeling<sup>1</sup>. De effectiviteit van de BMKB-Groen valt nu nog niet te beoordelen omdat door de alternatieve financiers recent, en door de banken vanaf februari dit jaar, pas mogelijk wordt gemaakt om gebruik te maken van deze borgstelling. Wel is deze kredietregeling precies gericht op de behoefte aan krediet zoals die zijn opgehaald bij het mkb en kredietverstrekkers. Hiermee verwacht ik dat er voldoende specifiek op het mkb gerichte instrumenten zijn. Het Warmtefonds is gericht op particulieren en voor de helderheid en uitvoerbaarheid van de regeling wil het kabinet dit ook zo houden. In het programma verduurzaming gebouwde omgeving is dit ook aangegeven. Ik houd blijvend aandacht voor het aansluiten van de toegankelijkheid van de BMKB-Groen en de andere kredietmaatregelen bij de behoefte van het mkb. Mochten daar in toekomst toch aanvullende maatregelen nodig zijn dan houd ik u daarvan op de hoogte. Daarmee beschouw ik dit deel van het verzoek uit de moties als beantwoord. Het overige deel van de motie Grinwis en De Groot wordt door mijn collega van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening op een andere plek beantwoord.

### **Overige moties**

Er zijn twee moties ingediend die de regering vragen (1) te onderzoeken of er een fonds beschikbaar kan worden gemaakt met duurzaamheidsleningen voor kleinbedrijf tegen een lage rente via Qredits (Motie van het lid Grinwis en de Jong; Kamerstuk 36 200 XIII, nr. 64) én (2) duidelijkheid te geven of de BMKB groenregeling toegankelijk genoeg is voor kleine ondernemers en als de regeling kleine ondernemers onvoldoende bereikt naar aanvullend instrumentarium te kijken (Motie van het lid Boucke c.s.; Kamerstuk 36 200, nr. 157).

---

<sup>1</sup> Kamerstuk 32637, nr. 506

Ik wil eerst de resultaten van de benutting van de BMKB groen afwachten. Zo kan ik vaststellen of de BMKB groen ook voldoende benut wordt voor kleinere investeringen in verduurzaming. Ik zal uw Kamer hier voor het einde van het derde kwartaal van 2023 over informeren. Dan heb ik ook meer data van de banken, die sinds het eerste kwartaal van 2023 de BMKB groen ingezet hebben.

### **Coördinerend minister verduurzaming mkb: Creëren van meer overzicht en afstemming**

Het mkb is een groot begrip. Onder deze noemer vallen zowel eenmansbedrijven als industriële bedrijven tot 250 medewerkers en een jaaromzet tot maximaal € 50 mln én/óf een jaarbalans tot met € 43 mln. Mkb bedrijven zijn daarnaast actief in de volle breedte van de Nederlandse economie. Door de omvang van het begrip mkb zijn verschillende bewindspersonen deels verantwoordelijk voor de verduurzaming van het mkb (zie overzicht pagina 3). De afgelopen jaren is hard gewerkt aan een breed scala aan programma's en regelingen om het mkb te ondersteunen bij de verduurzaming. In oktober 2022 heb ik met u de Stand van RVO gedeeld (zie kamerstuk 29362 nr. 312). Hierin wordt geschetst hoe RVO als publieke dienstverlener ziet dat stapeling van programma's en regelingen bij ondernemers leidt tot een complex geheel. Daarnaast zijn er soms ook regelingen die, onbedoeld, met elkaar conflicteren of concurreren. Dit werkt belemmerend voor ondernemers. Ik wil zorgen dat programma's en regelingen toegankelijk zijn, voorzien in de behoeften en goed op elkaar aansluiten.

Om dit te bereiken, is meer overzicht nodig van de verschillende programma's en regelingen en hoe deze het mkb ondersteunen. Daarnaast is meer afstemming nodig tussen de departementen, zodat programma's en regelingen beter op elkaar aansluiten en mogelijk kunnen worden geïntegreerd. In samenspraak met de betrokken bewindspersonen is daarom besloten dat ik de rol van coördinator verduurzaming mkb op mij neem. Doel van deze rol is om te zorgen voor overzicht en afstemming als het gaat om het geheel van ondersteuning vanuit het Rijk voor mkb ondernemers bij de verduurzaming van hun bedrijf. De verantwoordelijkheid voor specifieke programma's en regelingen blijft liggen bij de bewindspersonen die daar nu ook al voor verantwoordelijk zijn.

Dit betekent dat mijn ministerie in samenspraak met alle andere betrokken ministeries inventariseert welke programma's en regelingen er Rijksbreed zijn én welk specifiek doel deze dienen. Dit overzicht analyseren we, waarbij we zoeken naar overlap, conflicten, concurrentie en blinde vlekken. Deze analyse bespreken we interdepartementaal. Hierin worden ook de conclusies van de gedragsanalyses van mkb-subdoelgroepen betrokken die opgesteld worden conform de toezegging om meer kennis over het mkb te verzamelen.<sup>2</sup>

In een kamerbrief informeer ik u over de uitkomsten van dit interdepartementale proces en de conclusies die mijn collega bewindspersonen en ik hieraan verbinden. Doel daarbij is om de ondersteuning aan de verduurzaming van het mkb efficiënter en effectiever te maken en daarnaast te zorgen dat er voor het

---

<sup>2</sup> Kamerstuk 32 813 nr. 1117

gehele mkb een dekkend aanbod is van ondersteuning. We zijn al gestart met deze werkwijze.

<b>Taak verduurzaming mkb</b>	<b>Bewindspersoon</b>
Kennis & coördinatie	Minister van Economische Zaken en Klimaat
Industrieel mkb	Minister van Economische Zaken en Klimaat
Reductie procesemissies niet-industrieel mkb	Minister van Economische Zaken en Klimaat
Energiebesparing	Minister voor Klimaat en Energie
Productie hernieuwbare energie	Minister voor Klimaat en Energie
Energie infrastructuur (elektriciteit en waterstof)	Minister voor Klimaat en Energie
Gebouw gerelateerde CO <sub>2</sub> reductie	Minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening
Verduurzaming zakelijke mobiliteit	Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat
Milieu	Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat
<b>Circulaire economie</b>	Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat
Bedrijfsprocessen land- en tuinbouw, veeteelt en visserij mkb	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Bedrijfsprocessen zorg mkb	Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

### **Opbouw verduurzaming mkb**

Zoals al geconstateerd, is mkb een breed begrip waaronder bedrijven vallen van verschillende groottes uit een breed scala van sectoren. Onder verduurzaming van het mkb vallen dan ook uiteenlopende zaken, van het overschakelen naar elektrisch vervoer tot het isoleren van een kantoor, van het aanschaffen van een inductiekookplaat of een industriële warmtepomp tot het gebruik van andere materialen in het bedrijfsproces. Om overzicht te creëren in de ondersteuning die het Rijk aan het mkb bij de verduurzaming helpt het om zowel het begrip "verduurzaming" als het begrip "mkb" op te delen.

#### *Indeling verduurzaming*

Binnen de verduurzaming van het mkb onderscheid ik drie grote domeinen:

1. *Verduurzaming van productieprocessen, faciliteiten en dienstverlening.*  
Bedrijven kunnen hun bedrijfsprocessen verduurzamen door verbetering van proces-/energie-efficiëntie, omschakeling naar schonere energiedragers (bijv.

elektrificatie) en andere grondstofkeuze, grondstofbesparing of substitutie door circulair werken als onderdeel van de circulaire transitie maar ook door betere duurzamere materialen, apparatuur of energie in te kopen. Verduurzaming leidt niet alleen tot vermindering van CO<sub>2</sub>-uitstoot en andere milieubelasting, maar biedt ook een kans om kosten te drukken en klanten een duurzamer product te bieden als onderdeel van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Daarnaast vallen veel mkb'ers ook onder de energiebesparingsplicht om maatregelen met een terugverdientijd van vijf jaar of minder te nemen.

2. *Verduurzaming van zakelijke mobiliteit.* Bij veel mkb'ers is sprake van een vorm van bevoorrading en levering van producten met bedrijfswagens. Met de introductie van milieuzones en 'nul-emissiezones' in binnensteden wordt het mkb al aangemoedigd om zijn wagenpark te verduurzamen of andere transportmiddelen in te zetten. Verder is er bij het mkb ook sprake van uitstoot door personenvervoer voor woon-werkverkeer of voor dienstverlening. Daarom wordt ook gewerkt aan de CO<sub>2</sub> reductie van de zakelijke personenmobiliteit.
3. *Verduurzaming van bedrijfsruimtes.* Veel mkb'ers bezitten eigen bedrijfsruimtes voor productie, opslag en/of kantoor. Implementatie van energiebesparende maatregelen op het gebied van verwarming, koeling en verlichting van bedrijfsruimtes scheelt direct kosten. Daarnaast kunnen bedrijfsruimten bijdragen aan de opwek van duurzame energie voor eigen gebruik of levering aan het net. En ook voor bedrijfsruimtes geldt dat hier de energiebesparingsplicht kan gelden.

In samenwerking met MKB-Nederland is een opdeling gemaakt van het mkb naar primair energiegebruik. Gezien de klimaatambities en de hoge energieprijzen is dit, zeker op de korte termijn, een zinvolle indeling om te zien of verschillende onderdelen van het mkb voldoende worden ondersteund. Tegelijkertijd heeft deze indeling ook zijn beperkingen, omdat niet alle emissies verbonden zijn aan primair energieverbruik. En ook de circulaire transitie niet in deze indeling te vatten valt. Daarom onderzoeken we ook andere indelingen om onze ondersteuning te richten.

Indeling mkb naar eigen energieverbruik

1. *Vergelijkbaar met een huishouden.* Onderneming die minder dan 10.000 kWh per jaar verbruikt en 5.000 m<sup>3</sup> aardgas. Denk hierbij aan schoenmakers, kleine detailhandel, kleine kantoren.
2. *Enige energieprocessen, geen energiebesparingsplicht.* Onderneming met een energieverbruik van 10.000 tot 50.000 kWh of 5.000 m<sup>3</sup> tot 25.000 m<sup>3</sup> aardgas of equivalent daarvan per jaar.
3. *Meerdere energie-intensieve processen, wel energiebesparingsplicht.* Onderneming met een energiegebruik van 50.000 kWh tot 10.000 MWh of 25.000 tot 170.000 m<sup>3</sup> aardgas of equivalent daarvan per jaar. Denk hierbij aan een grote bakkerij, supermarkt, garage of hotel.

4. *Veel energie-intensieve processen, grootverbruiker energie.* Onderneming met een energieverbruik van meer dan 10.000 MWh of 170.000 m<sup>3</sup> aardgas of equivalent daaraan per jaar.

Op basis van deze twee indelingen geef ik een overzicht van de bestaande maatregelen en nieuwe maatregelen die wij inzetten om het mkb te ondersteunen bij de verduurzaming. Die ondersteuning is nodig. Uit recente onderzoeken blijkt dat voornamelijk bij kleine mkb'ers er beperkte kennis is over de mogelijkheden om hun bedrijf te verduurzamen en de terugverdientijd van de investering.<sup>3,4</sup> Door achtereenvolgens de coronamaatregelen en de hoge energieprijzen hebben ondernemingen in het mkb bovendien niet altijd de middelen om investeringen te doen in duurzame technieken met een langere terugverdientijd. De onderstaande maatregelen hebben tot doel obstakels weg te nemen en de verduurzaming te versnellen.

### **Wat doen we nu**

In dit deel geef ik een korte beschrijving van de ondersteuning die wij het mkb bieden bij het verduurzamen. In bijlage 1 van deze brief vindt u een uitgebreidere beschrijving per domein (productieproces, mobiliteit en bedrijfsruimte) van de verschillende programma's en regelingen. In bijlage 2 vindt u een overzicht van diezelfde programma's en regelingen met daarin voor welk type mkb de regeling of programma is én een link naar meer informatie.

#### *Informatie, inspiratie en kennisontsluiting*

Weten hoe te verduurzamen is de eerste stap naar duurzame bedrijfsvoering. Daarom hebben we rijksbreed een pallet aan programma's en regelingen voor kennisbevordering over duurzaamheid. Dat gaat van algemene programma's gericht op onderwerpen zoals energiebesparing of elektrisch rijden tot hele specifieke regelingen waarmee een bedrijf een gericht verduurzamingsadvies kan krijgen.

#### *Onderzoek en ontwikkeling*

Voor lang niet elke verduurzaming is de juiste kennis of techniek al beschikbaar of is de techniek al toepasbaar. Daarom bieden we programma's en regelingen die het mkb ondersteunen om wel tot deze kennis en/of technieken en toepassingen te komen. Dat gebeurt door bedrijven belastingaftrek te bieden voor investeringen in onderzoek en innovatie maar ook met directe subsidies om circulaire ketensamenwerking, innovatie en onderzoek te financieren.

#### *Stimulering*

De afgelopen jaren zijn veel technieken op de markt gekomen waarmee bedrijven duurzamer kunnen worden. Om deze technieken toe te passen, moet vaak geïnvesteerd worden. Soms hebben ondernemers geen investeringsruimte. In

---

<sup>3</sup> EZK (2022) - Micro-mkb'ers stimuleren om subsidies voor verduurzaming aan te vragen.

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/03/25/rapportage-verduurzaming-van-het-micro-mkb>

<sup>4</sup> EZK (2022) - De rol van energieadviseurs in verduurzaming van het mkb.

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/02/09/onderzoeksrapport-focusgroepen-energieadviseurs-mkb>

andere gevallen zorgen de extra investeringen ervoor dat duurzame productie (nog) niet competitief is op de (internationale) markt. Om bedrijven te stimuleren deze investeringen in verduurzaming te nemen, is een breed pakket aan maatregelen beschikbaar. Hierin zitten fiscale maatregelen die het mogelijk maken om energie- en/of milieu-investeringen af te trekken en om financiering van duurzame voorbeeldprojecten te stimuleren, directe subsidies om duurzame businesscases rendabeler te maken, en kredietmaatregelen om het voor het mkb gemakkelijker te maken om financiering aan te trekken. We verkennen hoe we de mkb'er hier nog verder bij moeten ondersteunen.

#### *Normering*

Door het opstellen van heldere normen ondersteunen we onze klimaat en circulaire ambities en geven we ondernemers duidelijkheid over wanneer welke stappen genomen moeten worden. Voor grote uitstoters geldt dat emissiereductie voor een belangrijk deel is geborgd door het Europese Emissions Trading System (ETS) en de nationale CO<sub>2</sub> heffing industrie. Maar ook voor (delen van) het mkb zijn er heldere normen zodat ook deze ondernemers weten wat er wanneer verwacht wordt. Dit geldt o.a. voor energiebesparing, emissieloze logistiek en energie labels.

#### **Vervolg**

De komende maanden wordt in een interdepartementale werkgroep verduurzaming mkb (IWVM) gewerkt aan een analyse van de verschillende programma's en regelingen zoals beschreven in deze brief. Ik verwacht voor het einde van het jaar u te informeren over onze analyse en mogelijke verbeterstappen. In het vervolg hiervan monitort de IWVM de eerder geformuleerde verbeterstappen, werkt eventuele nieuwe verbeterstappen uit en rapporteert hierover aan mij. Jaarlijks zal ik u een brief sturen over de stand van de verduurzaming van het mkb op basis van het werk van de IWVM.

M.A.M. Adriaansens  
Minister van Economische Zaken en Klimaat